

Simbolismo sa realistikong pamumuhay ng mga Sebwano sa mga piling awitin ni Max Surban

Vistas, Jazelyn

Don Bosco, Philippines

Alvarado, Elsie ✉

Cebu Normal University, Philippines (alvaradoe@cnu.edu.ph)

ISSN: 2243-7703

Online ISSN: 2243-7711

OPEN ACCESS

Received: 29 September 2026

Available Online: 20 October 2026

Revised: 18 October 2026

DOI: 10.5861/ijrse.2026.26421

Accepted: 19 October 2026

Abstract

The purpose of this study is to analyse the symbolism in the realistic lives of the Cebuano people as reflected in selected songs by Max Surban. Using a qualitative content analysis design, ten (10) chosen songs were examined to identify elements of symbolism, figurative representation, social issues as themes, and the realities mirrored in Cebuano society. The results show that Surban's songs are more than mere entertainment; they serve as meaningful reflections of Visayan's culture and the real conditions of marginalized communities. Clear social themes emerged, such as poverty, lack of employment opportunities, urbanization, migration, belief in traditional healing, and unequal development. Through the artistic use of symbols and imagery, the songs express the resilience, hope, and collective emotions of the Cebuano people in the face of life's challenges. Viewed through the lens of realism, Surban's music functions as a social document that illustrates the relationship among art, language, and society. The study recommends further development of this type of analysis to preserve and strengthen regional music as an effective medium for social and cultural awareness in the Philippines.

Keywords: songs, social issues, Cebuano culture, realism, symbolism

Simbolismo sa realistikong pamumuhay ng mga Sebwano sa mga piling awitin ni Max Surban

1. Introduksyon

Ang musika ay isang makapangyarihang daluyan ng pagpapahayag ng kultura, identidad, at kolektibong karanasan ng isang sambayanan. Higit pa sa pagbibigay-aliw, nagsisilbi itong tagapagdala ng kasaysayan, pagpapahalaga, paniniwala, at mga kahulugang panlipunang humuhubog sa buhay ng mga tao. Ayon sa United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO, n.d.), ang musika ay bahagi ng mga sining ng pagtatanghal na maaaring magpahayag ng kasaysayan ng isang pamayanan at magkaroon ng dimensiyong panlipunan, pampolitika, at pang-ekonomiya. Kaugnay nito, ipinakita nina Negus at Román Velázquez (2002) na ang ugnayan ng musika at identidad ay masalimuot at hindi lamang nakabatay sa simpleng pagsasalamín ng pagkakakilanlan, kundi sa patuloy na ugnayan ng musikang panlipunan at pagbuo ng kahulugan ng sarili at kolektibong karanasan. Sa ganitong pananaw, maaaring suriin ang mga awitin bilang mga tekstong kultural na nagtataglay ng mga pahiwatig tungkol sa realidad ng buhay, ugnayang panlipunan, at karanasan ng isang pamayanan. Binibigyang-diin din ng UNESCO (n.d.) na ang mga pamanang di-nahahawakan, kabilang ang mga sining ng pagtatanghal, ay naipapasa at muling nililikha sa iba't ibang henerasyon, kaya nakatutulong ang mga ito sa pagpapanatili ng identidad at pagpapatuloy ng kulturang pamayanan.

Ang pagsusuri sa mga piling awitin ni Max Surban ay nagbibigay ng pagkakataong maunawaan kung paano inilalarawan ng mga liriko ang mga karanasan, pagpapahalaga, at kalagayang panlipunan ng mga Sebwano. Sa pamamagitan ng Teoryang Reyalismo at tematikong analisis, sinusuri sa pag-aaral na ito ang mga temang may kaugnayan sa buhay sa kanayunan, hanapbuhay, paglalakbay, buhay sa lungsod, tradisyonal na panggagamot, at ilusyon upang maipaliwanag ang ambag ng popular na musikang Sebwano sa pag-unawa sa realidad ng buhay at kulturang lokal.

Sa konteksto ng Pilipinas, mahalagang daluyan ang musika ng pagpapahayag ng pambansang pagkakakilanlan at kolektibong karanasan. Mula sa mga katutubong awit hanggang sa mga makabagong komposisyon, naipahahayag sa mga ito ang mga paniniwala, pagpapahalaga, at karanasang humuhubog sa kamalayang pangkultura ng mga Pilipino. Ayon kina Negus at Román Velázquez (2002), masalimuot ang ugnayan ng musika at identidad sapagkat nakikilahok ang musika sa patuloy na pagbuo at pag-unawa sa pagkakakilanlan ng mga indibidwal at pangkat. Kaugnay nito, kinikilala ng United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO, n.d.-a) ang mga sining ng pagtatanghal, kabilang ang musika, bilang mga anyo ng pagpapahayag na maaaring magtaglay ng kasaysayan at mga dimensiyong panlipunan, pampolitika, at pang-ekonomiya ng isang pamayanan. Ipinahihiwatig nito na ang mga awitin ay hindi lamang nililikha bilang libangan, kundi maaari ring magsilbing daluyan ng mga salaysay tungkol sa ugnayan ng mga tao, kanilang mga pagpapahalaga, at mga kalagayang kanilang nararanasan.

Sa ganitong pananaw, maaaring ituring ang mga liriko ng awitin bilang mga tekstong kultural na naglalarawan ng mga realidad at pagbabagong panlipunan. Ayon sa UNESCO (n.d.-b), ang pamanang di-nahahawakan ay naipapasa at muling nililikha ng mga pamayanan sa paglipas ng panahon, kaya nakatutulong ito sa pagpapanatili ng kanilang identidad at pagpapatuloy ng kanilang kultura. Sa gayon, ang mga awitin ay maaaring magsilbing tala ng mga karanasan at pananaw ng mga mamamayang humaharap sa iba't ibang isyung panlipunan. Sa pamamagitan ng pagsusuri sa mga piling awitin ni Max Surban, matutukoy kung paano inilalarawan ng mga liriko ang mga karanawang karanasan, suliranin, at pagpapahalaga ng mga Sebwano. Sa paggamit ng Teoryang Reyalismo at tematikong analisis, layunin ng pag-aaral na maipaliwanag kung paano nagiging daluyan ang popular na musikang Sebwano ng pag-unawa sa realidad ng buhay at sa patuloy na paghubog ng kulturang lokal.

Isa sa mga kilalang tagapagtaguyod ng musikang Sebwano si Max Surban, na nakilala sa kaniyang mga

novelty song na gumagamit ng katatawanan at mga paksang malapit sa pang-araw-araw na karanasan ng mga mamamayan. Sa halip na ituring lamang na libangan ang kaniyang mga awitin, maaaring suriin ang mga ito bilang mga tekstong kultural na naglalarawan ng mga paniniwala, kaugalian, hanapbuhay, at ugnayang panlipunan ng mga Sebwano. Sa pag-aaral nina Nacorda at Mandado (2023), sinuri ang mga piling novelty song ni Surban batay sa mga elementong kultural, kontekstong pangkasaysayan, at paggamit ng wika. Natuklasan nilang inilalarawan ng mga awitin ang ilang aspekto ng kulturang Bisaya, kabilang ang panliligaw, paniniwala sa tradisyonal na panggagamot, pangingisda, sabong, at pagiging mapagpatuloy. Ipinakikita ng kanilang pag-aaral na ang mga awitin ni Surban ay maaaring pagkunan ng kaalaman tungkol sa mga gawi at pagpapahalagang umiiral sa lipunang Sebwano.

Sinusuportahan din ito ng pag-aaral ni Cabridas (2024), na nagsagawa ng pagsusuring pangnilalaman sa labinlimang piling awitin ni Max Surban. Batay sa kaniyang mga natuklasan, taglay ng mga awitin ang mga temang may kaugnayan sa tradisyon, paniniwala, pagdiriwang, kaugalian, pagpapahalaga, at kasaysayan ng mga Pilipino. Ipinakita rin sa pag-aaral ang potensiyal ng mga lokal na awitin bilang kagamitang pampagtuturo na maaaring magpalalim sa pag-unawa ng mga mag-aaral sa kulturang kinabibilangan nila. Samakatuwid, ang katatawanan sa mga awitin ni Surban ay hindi dapat ituring na simpleng layuning magbigay-aliw lamang; maaari rin itong maging paraan ng paglalahad ng mga karanasan at kultural na pananaw ng karaniwang mamamayan.

Mahalaga sa pagsusuri sa mga awiting ito ang Teoryang Reyalismo, na nakatuon sa mga paraan ng representasyon ng realidad sa mga akdang pampanitikan at iba pang anyo ng sining. Ipinaliwanag ni Shonkwiler (2020) na ang reyalismo ay may iba't ibang anyo at interpretasyon, ngunit nananatiling mahalaga rito ang usapin ng representasyon ng nagbabago at masalimuot na realidad. Sa ganitong pananaw, maaaring suriin ang mga liriko ni Surban upang matukoy kung paano inilalarawan ang mga karanasan, suliranin, paniniwala, at ugnayang panlipunan ng mga Sebwano. Gayunman, hindi dapat ipalagay na tuwirang katumbas ng aktuwal na buhay ang lahat ng inilalarawan sa awitin; kailangang bigyang-pansin ang paraan ng pagsasalaysay, paggamit ng katatawanan, at kontekstong kultural ng bawat teksto.

Bagama't napagtuunan na ng pansin sa mga naunang pag-aaral ang mga elementong kultural, paggamit ng wika, at mga pagpapahalagang nakapaloob sa mga awitin ni Max Surban (Cabridas, 2024; Nacorda & Mandado, 2023), mahalaga pa ring magsagawa ng pagsusuring nakatuon sa sistematikong pag-uugnay ng mga temang lumilitaw sa mga liriko at ng mga realidad na kinakatawan ng mga ito. Sa pamamagitan ng Teoryang Reyalismo at tematikong analisis, layunin ng kasalukuyang pag-aaral na suriin ang mga piling awitin ni Surban batay sa mga temang may kaugnayan sa buhay sa kanayunan, hanapbuhay, paglalakbay, buhay sa lungsod, tradisyonal na panggagamot, at ilusyon. Sa ganitong paraan, maipapaliwanag kung paano nagiging daluyan ang popular na musikang Sebwano ng mga salaysay tungkol sa buhay at kulturang lokal, gayundin kung paano nakatutulong ang pagsusuri sa mga awitin upang higit na maunawaan ang mga karanasan at pananaw ng mga Sebwano. Bagama't may mga naunang pag-aaral tungkol sa mga awiting Sebwano at pagsusuring pampanitikan sa mga piling awitin ni Max Surban, nananatiling mahalagang siyasatin kung paano inilalarawan ng kaniyang mga awitin ang iba't ibang realidad ng lipunang Sebwano. Partikular na nangangailangan ng masusing pagsusuri ang ugnayan ng mga temang may kinalaman sa buhay sa kanayunan, hanapbuhay, paglalakbay, buhay sa lungsod, tradisyonal na panggagamot, at ilusyon sa mga karanasan, pagpapahalaga, at kalagayang panlipunan ng mga Sebwano. Sa pamamagitan ng pagsusuri sa mga temang ito gamit ang Teoryang Reyalismo at tematikong analisis, layunin ng pag-aaral na makapagbigay ng mas sistematikong pag-unawa sa mga awitin ni Max Surban bilang representasyon ng realidad ng buhay at kulturang Sebwano.

Natatangi ang pag-aaral na ito sa sistematikong pagsusuri nito sa sampung piling awitin ni Max Surban sa pamamagitan ng tematikong analisis, sistematikong pagkokoda, at Teoryang Reyalismo. Sa halip na limitahan ang pagsusuri sa pangkalahatang kahulugan o katangiang pampanitikan ng mga awitin, binibigyang-diin nito ang pagkakaugnay ng mga tema sa mga konkretong karanasan at realidad ng lipunang Sebwano. Sa ganitong paraan, nilalayon ng pag-aaral na mapalawak ang pag-unawa sa popular na musikang Sebwano bilang daluyan ng kaalamang panlipunan at kultural, gayundin ang potensiyal nito bilang kagamitang panturo sa pagsusuri ng

panitikan, wika, at kulturang lokal. Sa ganitong pagtalakay, mahalagang iugnay ang pagsusuri sa simbolismo sa mga awitin ni Max Surban sa mas malawak na usapin ng napapanatiling pag-unlad. Ang mga karanasan, pagpapahalaga, at suliraning panlipunang inilalarawan sa kaniyang mga awitin ay may kaugnayan sa mga layuning itinatangayod ng Sustainable Development Goals (SDGs) ng United Nations. Bagama't likhang-sining ang mga awitin, nagsisilbi rin itong tala ng kalagayang panlipunan at kultural na maaaring magbigay ng pag-unawa sa mga hamong kinakaharap ng mga ordinaryong mamamayan. Sa pamamagitan ng pagsusuri sa mga simbolong kumakatawan sa kahirapan, kabuhayan, pamilya, pagkakaisa, edukasyon, pananampalataya, kapaligiran, at ugnayang panlipunan, naipakikita kung paano nakapaloob sa kulturang Sebwano ang mga usaping may kaugnayan sa inklusibo at napapanatiling pag-unlad. May tuwirang kaugnayan ang pag-aaral sa SDG 1 (No Poverty) sapagkat inilalarawan sa ilang awitin ang karanasan ng mga karaniwang Sebwano sa kahirapan, kakulangan, at paghahanapbuhay. Sa pamamagitan ng simbolismo, naihahayag ang mga kondisyon ng buhay ng mga indibidwal at pamilyang nagsisikap na makaagapay sa pang-araw-araw na pangangailangan.

Samakatuwid, ang pag-aaral ay may ambag sa tatlong mahalagang larangan: panitikan at musika, kulturang Sebwano, at napapanatiling pag-unlad. Sa larangan ng panitikan at musika, nakatutulong ito sa pagpapalawak ng pag-aaral sa awiting Bisaya bilang tekstong nagtataglay ng masalimuot na kahulugang panlipunan at kultural. Sa larangan ng kulturang Sebwano, nagsisilbi itong dokumentasyon ng wika, pagpapahalaga, karanasan, at pananaw ng isang pamayanan. Sa larangan naman ng napapanatiling pag-unlad, naipakikita nito na ang pangangalaga sa kultura at pagbibigay-halaga sa tinig ng karaniwang mamamayan ay mahalagang bahagi ng pagbuo ng isang inklusibo, makatarungan, at makakulturang lipunan. Sa huli, inaasahang makapag-aambag ang pag-aaral sa pagpapahalaga sa awiting Sebwano bilang mahalagang anyo ng panitikang popular at pamanang kultural. Higit pa sa aliw na hatid nito, ang mga awitin ni Max Surban ay maaaring basahin bilang mga tekstong nag-iingat ng alaala, karanasan, pagpapahalaga, at pananaw ng mga Sebwano. Sa pamamagitan ng paglalandad sa mga simbolismong nakaugat sa realistikong pamumuhay, naipakikita na ang musika ay hindi lamang salamin ng nakaraan kundi isang buhay na daluyan ng kaalaman at kulturang maaaring gamitin sa pag-unawa sa kasalukuyan at sa pagpapatuloy ng pamanang Sebwano sa mga susunod na salinlahi.

2. Metodolohiya ng Pag-aaral

Disenyo ng Pananaliksik - Ang pag-aaral na ito ay gumamit ng kuwalitatibong kontent analisis upang mailarawan ang iba't ibang simbolismo sa reyalistikong pamumuhay ng mga Sebwano. Ginamit ang kontent analisis sa pagsusuri ng mga liriko ng mga piling awitin sapagkat ang pagtuklas sa mga simbolong reyalistiko sa pamumuhay sa mga liriko ng awitin ang magsisilbing pangunahing pag-aaralan, ayon nga kay Prasad ang *content analysis* ay isang pag-aaral ng nilalaman na may kaugnayan sa mga kahulugan, konteksto, at layuning nakapaloob sa mga mensahe (1), kung kaya ang pagsusuring pangnilalaman ay naaayon gamitin.

Pinagmulan ng Datos - Ang mga datos na ginamit sa pag-aaral ay nagmula sa sampung (10) piling awitin ni Max Surban, partikular ang "Kinabuhing Bukidnon," "Payag Luyo sa Bungtod," "Kodaker," "Barkong Karaan," "Sa Syudad ug Bukid," "Albularyong Buta," "Kaming mga Mangingisda," "Karnabal na Pista," "Vendor's Boogie," at "Unang Pagtan-Aw sa Sine." Ginamit ang purposive sampling sa pagpili ng mga awiting tumutugon sa layunin ng pananaliksik. Kabilang sa mga pamantayan sa pagpili ang: (1) malinaw na atribusyon kay Max Surban; (2) pagkakaroon ng liriko na maaaring suriin; (3) pagtalakay sa mga karanasan, kaisipan, at pagpapahalagang panlipunan at pangkultura ng mga Cebuano; at (4) pagkakaroon ng kaugnayan sa pokus ng pag-aaral. Hindi isinama ang mga awiting may hindi matiyak na atribusyon, kulang o hindi mapagkakatiwalaang liriko, at walang tuwirang kaugnayan sa mga layunin ng pananaliksik. Kinuha ang mga liriko mula sa mga pampublikong elektronikong sanggunian, kabilang ang mga websayt at YouTube. Ginamit ang mga ito bilang tekstual na datos para sa pagsusuri, kalakip ang wastong pagkilala sa mga pinagmulan at pagsasaalang-alang sa mga karapatang-ari.

Paraan ng Pangangalap ng Datos - Ang pag-aaral ay nakatuon sa pagsusuri ng mga simbolismo sa reyalistikong pamumuhay ng mga Sebwano sa mga piling awitin ni Max Surban gamit ang Teoryang Realismo.

Binigyang-katiyakan sa pagsusuri ang mga pagsasagisag at pananagisagng kanta, kabilang ang tema ng mga isyung panlipunan, at mga sinasalaman na katotohanan.

Sa pagpili ng manunulat at akdang pampanitikan, pinili ng mananaliksik si Max Surban, isang Sebwano mang-aawit at manunulat, dahil sa kanyang layuning mapreserba ang kulturang Sebwano. Ang kanyang mga obra ay sumasalaman sa reyalistikong pamumuhay at naglalaman ng mga mensaheng panlipunan, kaya angkop sa layunin ng pananaliksik. Kaugnay nito, inihanda ng mananaliksik ang paunang liham-pahintulot na naglalaman ng layunin, saklaw, at limitasyon ng pag-aaral, partikular sa paggamit ng kanyang mga akdang pampanitikan bilang datos para sa layuning akademiko. Ang liham ay ipinadala sa pamamagitan ng email, kalakip ang aprubadong dokumento mula sa etikal na komite ng Unibersidad at kasunduang nagpapatunay ng pahintulot ng manunulat sa paggamit ng kanyang mga obra.

Ang pangangalap ng mga awitin ni Max Surban ay itinakda, simula sa masusing pagpili ng mga awiting naglalaman ng simbolismo, isyung panlipunan, at reyalistikong pamumuhay ng mga Sebwano. Sinundan ito ng pagsusuri sa mga liriko, kung saan inanalisa ang mga sagisag, temang panlipunan, at mga realistang representasyon. Tiniyak na ang bawat awitin ay kaakibat ng layunin ng pananaliksik. Isinagawa ang pagdodokumento sa tatlong hakbang: una, itinala sa isang talahanayan ang mahahalagang simbolismo, temang panlipunan, at reyalistikong katotohanan; ikalawa, nangalap ng kaugnay na literatura tungkol sa panitikang Bisaya, reyalismo sa panitikan at musika, at simbolismo sa awitin; at ikatlo, siniguro ang integridad ng mga datos na ginamit upang mapanatili ang diwang totoo sa layunin ng pananaliksik.

Sa pagkalap ng datos, naging maingat ang mananaliksik sa paggamit ng impormasyon mula sa mga mapagkakatiwalaang sanggunian, at tiniyak ang wastong pagsipi upang mapanatili ang awtentisidad. Kumuha ng pahintulot mula sa may-akda o ahensyang may karapatan sa mga obrang ginamit, na inilaan lamang para sa layuning akademiko, hindi komersyal. Ang mga liriko ay inilathala na hindi binabago, habang ang lahat ng interpretasyon ay nakabatay sa masusing at makatotohanang pagsusuri upang maiwasan ang maling pagbasa. Ang mga resulta ng pananaliksik ay para sa akademikong gamit at maaaring ibahagi sa mga institusyong pang-edukasyon at sektor na may kaugnayan. Siniguro rin na ang pagsusuri ay isinagawa nang may paggalang at pagpapahalaga sa kulturang Sebwano, alinsunod sa mga etikal na pamantayan ng Unibersidad, tungo sa mas malalim na pag-unawa sa kanilang pamumuhay at pananaw.

Pamamaraan ng Pagsusuri ng Datos - Matapos makalap ang mga kinakailangang datos mula sa mga piling awitin ni Max Surban, isinagawa ang sistematiko at masusing pagsusuri gamit ang tematikong analisis (thematic analysis) at sistematikong pagkokoda (systematic coding). Layunin ng pamamaraang ito na matukoy, mauri, at mabigyang-kahulugan ang mga paulit-ulit na padron, kaisipan, karanasan, at representasyon ng realidad na nakapaloob sa mga liriko ng mga awitin. Nagsilbing pangunahing batayan sa pagsusuri ang Teoryang Reyalismo, na nakatuon sa paglalarawan at pagpapakahulugan sa mga katotohanan ng buhay at lipunan sa pamamagitan ng mga akdang pampanitikan. Kaugnay nito, binanggit ni Banao na ang teoryang ito ay nagpapahayag ng pagtanggap sa realidad ng buhay (p. 68). Sa pag-aaral na ito, ginamit ang naturang pananaw upang suriin kung paano inilalarawan ng mga awitin ang pang-araw-araw na karanasan, kalagayang pangkabuhayan, ugnayang panlipunan, at kulturang Sebwano.

Isinagawa ang pagsusuri ng datos sa pamamagitan ng tematikong analisis at sistematikong pagkokoda sa mga piling awitin ni Max Surban. Sinunod ang mga sumusunod na hakbang: 1) Paulit-ulit na binasa at sinuri ang mga liriko upang matukoy ang mahahalagang pahayag, kaisipan, at paglalarawan sa realidad ng pamumuhay ng mga Sebwano. 2) Tinukoy ang mga yunit ng kahulugan at nilapatan ng mga koda batay sa nilalaman, konteksto, at kaugnayan ng mga ito sa mga suliranin ng pag-aaral. 3) Pinagsama-sama ang magkakaugnay na koda upang makabuo ng mga categoryang naglalarawan sa magkakatulad na karanasan, kaisipan, at penomenong panlipunan. 4) Binuo at pinino ang mga tema batay sa mga categorya at paulit-ulit na padron na lumitaw sa mga liriko, kalakip ang pagsasaalang-alang sa mga bagong temang maaaring matukoy. 5) Sinuri ang mga tema gamit ang Teoryang Reyalismo upang maipaliwanag ang representasyon ng mga katotohanang panlipunan, karanasang kultural, at

realidad ng buhay ng mga Sebwano. 6) Muling sinuri ang mga koda, kategorya, at tema upang matiyak ang pagkakatumag ng mga ito sa mga tekstuwal na ebidensiya at layunin ng pananaliksik. 7) Inilahad ang mga resulta sa pamamagitan ng mga talahanayan at analitikal na talakay na nag-uugnay sa mga sipi ng liriko, koda, tema, at interpretasyong nakabatay sa Teoryang Reyalismo.

3. Mga Resulta at Talakayan

Sa bahaging ito ay inilahad ang mga natuklasan at pagtalakay ng mga datos na nakalap ng mga mananaliksik ayon sa mga tiyak na suliranin ng pag-aaral. Inilahad ang mga elemento ng pagsasagisag at pananagisag, tema ng mga isyung panlipunan at pagsasalamin sa katotohanan. Ang paglalahad sa mga datos ay gumamit ng mga talahanayan upang maayos na mailahad ang mga datos ng pag-aaral.

3.1 Mga Elemento ng Pagsasagisag at Pananagisag

Sa unang bahagi ng pagsusuri ay inilahad ang mga elemento ng pagsasagisag na namumutawi sa mga piling awitin, bawat awitin ay masusing sinuri ang mga salita o parirala o linya na nagpapakita ng mga sagisag kaugnay sa mensahe ng kanta. Tinukoy naman ang mga pananagisag nito batay konteksto ng lipunang Sebwano. Ayon nga kina Subhan at Funck, ang isang akdang pampanitikan ay maaaring bigyang-interpretasyon sa pamamagitan ng kontekstuwal na pagbasa, kung saan ang bawat yugto ay itinuturing na isang konteksto rin (3) dagdag pa nila, sa liriko ng awit, ginagamit ang simbolo bilang kasangkapan ng may-akda upang ilarawan ang proseso sa kanilang isinulat (Subhan at Funck 3).

Table 1

Mga Elemento ng Pagsasagisag at Pananagisag

Mga Awitin	Pagsasagisag	Pananagisag
Kinabuhing Bukidnon	Payag	Kahirapan at pagtitiis, ngunit may pagsusumikap at pag-asa.
Payag Luyo sa Bungtod	Kaingin	Kasipagan at pangunahing ikinabubuhay ng mga mamamayan.
Kodaker	Siyudad	Urbanisasyon at imahe ng pangarap na pag-unlad.
Barkong Karaan Karaan	Mga lumang kagamitan	Simbolo ng mga bagay na may halaga sa nakaraan at gamit ng publiko.
Sa Syudad ug Bukid	Suga / Elektrik-fon / Kabaw	Teknolohiyang hindi karaniwan sa probinsya; mas madaling paraan ng pamumuhay sa siyudad.
Manwala na	Pagsasaka	Naglalarawan ng kahirapan at pagbabagong dulot ng modernisasyon.
Albularyong Buta	Albularyo	Tradisyunal na paniniwala at alternatibong paraan ng paggamot.
Kaming mga Mangingisda	Baybayon	Tahimik na pamumuhay ngunit limitado ang oportunidad.
Karnabal na Pista Boy	Mababang uri ng trabaho	Pagkapit sa kahit anong trabaho dulot ng kakulangan ng oportunidad.
Vendor's Boogie	Paradahan / Bangketa / Pantalan	Lugar ng hanapbuhay at daluyan ng kalakal; simbolo ng pag-asa ng mga manininda.
Unang Pagtan-aw sa Sine	Sine	Makabagong impluwensya sa tradisyonal na pamumuhay; bintana tungo sa banyagang kultura at ideolohiya.

Makikita sa Talahanayan 1 na ang mga piling awitin ni Max Surban ay nagsisilbing replektibong salamin ng pamumuhay, pananaw, pagpapahalaga, at kulturang Sebwano. Ang bawat awitin ay nagtataglay ng mga simbolo, tauhan, tagpuan, at imaheng nakaugat sa karanasan ng karaniwang tao; mga magsasaka, mangingisda, manggagawa, negosyante, pamilya, at mga indibidwal na patuloy na humaharap sa kahirapan, pagbabago, at mga hamon ng panahon. Dahil dito, ang mga awitin ay hindi lamang dapat unawain bilang mga tekstong musikal kundi bilang mga salaysay ng buhay na maaaring iugnay sa aktuwal na karanasan ng mga tao sa pamayanan. Sa pamamagitan ng mga simbolismong ginamit ni Surban, nagkakaroon ng pagkakataon ang tagapakinig na kilalanin ang sarili, ang pamilya, at ang kaniyang komunidad sa mga sitwasyong inilalarawan sa awitin. Sa ganitong paraan,

nagiging masining na ugnayan ang wika, kultura, lipunan, at tunay na buhay.

Una, natuklasan sa pagsusuri na ang mga awitin ay nagbibigay-diin sa dignidad ng paggawa at pakikibaka sa kabukiran at dagat. Sa Kinabuhing Bukidnon at Kaming mga Mangingisda, ipinakikita ang kasipagan, pag-asa, at katatagan ng mga taong nananatiling tapat sa kanilang hanapbuhay sa kabila ng kakulangan at kawalang-katiyakan. Sa ganitong pagbasa, ang bukid at dagat ay hindi lamang pisikal na lugar ng paggawa kundi nagsisilbing mga simbolo ng buhay, kabuhayan, at patuloy na pakikipagsapalaran ng karaniwang Sebvano. Maiugnay ang ganitong representasyon sa kalagayan ng mga pamilyang umaasa sa agrikultura at pangingisda. Ayon sa Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO, 2024), bulnerable ang mga magsasaka at mangingisda sa Pilipinas sa mga panganib na dulot ng pagbabago ng klima, kabilang ang tagtuyot, pagbaha, at mga bagyo. Samantala, natuklasan nina Agbayani et al. (2013) na ang pagbabago ng klima at presyo sa pamilihan ay maaaring magdulot ng malaking pagkalugi sa mga maliliit na fish farmer, na kung minsan ay napipilitang mangutang o pansamantalang huminto sa kanilang operasyon. Sa konteksto ng Cebu at Siquijor, iniulat din ni Rica (2015) na maraming pamayanang malapit sa mga lugar ng aquaculture ang nananatiling mahirap sa kabila ng pagkakaroon ng oportunidad sa trabaho. Sa gayon, maaaring basahin ang mga awitin bilang masining na paglalarawan ng mga karanasang panlipunang kinakaharap ng mga manggagawa. Kapag naririnig ng tagapakinig ang kuwento ng magsasaka o mangingisda, maaari niyang maiugnay ito sa karanasan ng kaniyang magulang, kamag-anak, kapitbahay, o sa sarili niyang pagsisikap na matugunan ang pang-araw-araw na pangangailangan. Samakatuwid, ang mga awitin ay hindi lamang nagtatanghal ng mga kuwento ng hanapbuhay; maaari rin silang magsilbing daluyan ng pagkilala sa dignidad ng paggawa at sa mga hamong kinakaharap ng mga karaniwang mamamayan.

Sinusuportahan ng mga naunang pag-aaral ang interpretasyong ang ugnayan ng tao at kalikasan ay may tuwirang implikasyon sa kabuhayan at pagpapatuloy ng buhay. Iniulat ng Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO, 2007) na sa Gitnang Visayas, ang pagkakalbo ng kagubatan at pagguho ng lupa ay nagdulot ng sedimentasyon sa mga bahura, pagbaba ng kita sa pagsasaka, at pagtaas ng pagdepende ng ilang mamamayan sa pangingisda. Ipinakikita nito na magkakaugnay ang kalagayan ng kagubatan, lupa, dagat, at kabuhayan ng mga pamayanan. Dagdag pa rito, binibigyang-diin ng FAO (n.d.) na mahalaga ang maliliit na pangisdaan sa seguridad sa pagkain at nutrisyon ng maraming Pilipino, ngunit nanganganib ang pagpapanatili ng mga ito dahil sa hindi napapanatiling pamamahala ng yamang-tubig at pagkakalantad sa matitinding pangyayaring dulot ng panahon. Kaugnay nito, iniulat ng World Bank (2023) na ang labis na pangingisda, mapanirang pamamaraan ng pangingisda, pagkasira ng mga tirahan ng yamang-dagat, at mga gawaing panlupa ay nakaaambag sa pagbaba ng mga isdang nahuhuli sa Pilipinas. Sa ganitong konteksto, maaaring unawain ang Payag Luyo sa Bungtod at Barkong Karaan bilang mga tekstong naglalarawan sa kalikasan hindi lamang bilang tagpuan kundi bilang mahalagang bahagi ng karanasan, kabuhayan, at pag-asa ng tao. Ang pagbasa sa bundok, dagat, at paglalakbay bilang mga simbolo ng pinagmulan, panganib, at pagpapatuloy ng buhay ay isang interpretasyong nagmumula sa pagsusuri ng mga liriko; samantala, ang mga pag-aaral na nabanggit ay nagbibigay ng panlipunan at pangkapaligirang kontekstong nagpapatibay sa kabuluhan ng interpretasyong ito.

Ikatlo, lumitaw sa Kodaker at Karnabal sa Pista ang mga sosyo-ekonomikong realidad ng urbanong pamumuhay. Ipinakikita sa interpretasyong ito ang kawalang-katiyakan ng mga manggagawang maralita na, bagama't umaasa sa lungsod para sa kabuhayan, ay patuloy na nakararanas ng kahirapan at marginalisasyon. Ang lungsod ay maaaring ituring na simbolo ng pangarap at oportunidad, ngunit kasabay nito ay sumasagisag din sa kompetisyon, panganib, at hindi pagkakapantay-pantay.

Maiugnay ang ganitong pagbasa sa pag-aaral ni Awi (2017) tungkol sa mga Sebwanong lumipat sa Metro Manila. Natukoy sa kaniyang pag-aaral na kabilang sa mga nagtutulak sa migrasyon ang kakulangan ng oportunidad at mababang sahod sa pinagmulan. Gayunman, nakaranas din ang mga migrante ng suliraning pinansiyal, kawalan ng seguridad sa trabaho, at mga hamon sa pag-angkop sa bagong kapaligiran. Ipinahihiwatig nito na ang paglipat sa lungsod ay hindi awtomatikong nagdudulot ng mas maayos na kalagayan sa buhay. Sinusuportahan din ito ng World Bank (2016), na nag-ulat na ang pagkakaroon ng trabaho ay hindi palaging nangangahulugan ng pag-ahon sa kahirapan, lalo na kung ang trabaho ay impormal, pansamantala, at mababa ang

sahod. Samantala, ipinakita ng ILO (2004) na ang maliliit na pagtitinda at iba pang gawaing impormal ay nagiging paraan ng paghahanapbuhay ng mga mahihirap at kulang sa trabaho. Sa ganitong pananaw, maaaring unawain ang mga awitin bilang masining na paglalarawan ng tensiyon sa pagitan ng pangarap na umasenso sa lungsod at ng aktuwal na pakikibaka upang mabuhay. Ang ganitong simbolikong pagbasa ay nagmumula sa pagsusuri ng mga liriko, samantalang ang mga nabanggit na pag-aaral ay nagbibigay ng panlipunang kontekstong sumusuporta sa interpretasyon.

Ikaapat, nakilala rin sa mga awitin ang pagpapatuloy ng mga tradisyunal na paniniwala at gawain sa kabila ng modernisasyon. Ang Albularyong Buta, halimbawa, ay maaaring unawain bilang paglalarawan sa pananatili ng mga katutubong gawi sa panggagamot at pananampalataya. Sa ganitong pagbasa, ang albularyo ay nagsisilbing simbolo ng katutubong kaalamang naipapasa mula sa isang salinlahi tungo sa iba. Pinatutunayan ito ng pag-aaral nina Del Fierro at Nolasco (2013), na nagtala sa mga tradisyunal na pamamaraan ng panggagamot at paggamit ng mga halamang-gamot ng mga mananambal sa timog-kanlurang Cebu. Gayundin, natuklasan ni Cerio (2024) na nananatiling mahalagang bahagi ng kaalamang pangkultura ng mga pamayanan sa Partido, Camarines Sur ang mga halamang-gamot at tradisyunal na gawi sa panggagamot, na karaniwang naipapasa sa pamamagitan ng pasalitang pagtuturo. Sinusuportahan din ng World Health Organization (WHO, 2021) ang pagkilala sa tradisyunal na medisina bilang sistema ng kaalaman, kasanayan, at paniniwalang nagmula sa magkakaibang kontekstong pangkasaysayan at pangkultura. Binibigyang-diin ng organisasyon ang pangangailangang paunlarin ang pananaliksik at tiyakin ang kaligtasan at kalidad ng mga tradisyunal na pamamaraang pangkalusugan. Ipinahihiwatig nito na ang pagpapatuloy ng tradisyunal na panggagamot ay hindi lamang usapin ng paniniwala, kundi bahagi rin ng pagpapanatili ng kaalamang lokal at pagkakakilanlang pangkultura. Sa kasalukuyan, bagama't laganap ang makabagong medisina at teknolohiya, may mga pamayanang patuloy na kumikilala sa payo ng matatanda, paggamit ng halamang-gamot, ritwal, at panata bilang bahagi ng kanilang tradisyon. Gayunman, hindi nangangahulugang ang lahat ng ganitong pamamaraan ay napatunayang mabisa o ligtas. Sa halip, mahalagang suriin ang mga ito nang may paggalang sa kultura at batay sa ebidensiyang siyentipiko. Samakatuwid, maaaring basahin ang Albularyong Buta bilang tekstong naglalarawan sa pag-iral ng tradisyon sa gitna ng pagbabago, kung saan nagtatagpo at kung minsan ay nagtutunggali ang katutubong paniniwala at makabagong kaalaman. Sa ganitong paraan, nagiging daluyan ang awitin ng pag-unawa sa ugnayan ng kultura, paniniwala, at pagbabago sa lipunang Sebvano.

Ikalima, sa mga awiting gaya ng *Vendor's Boogie* at *Unang Pagtan-aw sa Sine*, makikita ang masalimuot na transisyon ng lipunan mula sa tradisyon tungo sa modernidad. Ipinakikita rito ang pagnanais ng tao na makaranas ng bago at makasabay sa pagbabago, ngunit kasabay nito ay ang posibilidad na unti-unting mawala o mabago ang ilang tradisyunal na gawi at pagpapahalaga. Ang sine, komersiyo, at makabagong pamumuhay ay maaaring magsilbing mga simbolo ng pagbabago ng panlasa, pananaw, at pamumuhay ng mga Sebvano. Maiugnay ito sa kasalukuyang karanasan ng mga kabataang nakikisalamuha sa digital na teknolohiya, social media, pandaigdigang kultura, at mga bagong paraan ng pagkonsumo ng impormasyon at aliwan. Sa isang banda, nagbubukas ang modernisasyon ng mga bagong posibilidad; sa kabilang banda, nagdudulot ito ng tanong kung paano mapananatili ang sariling wika, kultura, at identidad. Dahil dito, ang mga awitin ni Surban ay nananatiling mahalaga sapagkat naipakikita nila na ang pagbabago ay hindi lamang usapin ng teknolohiya kundi usapin din ng kung paano pinananatili ng isang pamayanan ang kaniyang pagkakakilanlan. Ayon kay Nibalvos (2019), ang ganitong dinamiko ay “palatandaan ng patuloy na paghubog ng identidad at kamalayan ng Pilipino sa gitna ng globalisasyon.”

Sa mas malawak na pagbasa, ang limang temang ito ay magkakaugnay at bumubuo ng isang kabuuang larawan ng realistikong pamumuhay ng mga Sebvano. Ang paggawa ay nakaugnay sa kabuhayan; ang kabuhayan ay nakadepende sa kalikasan; ang kalagayang pang-ekonomiya ay nakaapekto sa pamilya at komunidad; ang tradisyon ay nagbibigay ng identidad; at ang modernisasyon ay patuloy na humuhubog sa paraan ng pamumuhay. Ibig sabihin, ang isang simbolo sa awitin ay hindi dapat tingnan nang hiwalay sa iba pang aspekto ng buhay. Ang bukid ay hindi lamang bukid, ang dagat ay hindi lamang dagat, ang lungsod ay hindi lamang lungsod, at ang albularyo ay hindi lamang isang tauhan. Ang mga ito ay kumakatawan sa mas malalim na karanasan ng tao sa

paghahanapbuhay, pakikibaka, pag-asa, pagkakakilanlan, at pag-angkop sa pagbabago.

Sa ganitong pananaw, ang mga awitin ni Surban ay nagiging mahalaga sa tunay na buhay sapagkat nagbibigay ang mga ito ng pagkakataon upang makilala ng tagapakinig ang kaniyang sarili sa loob ng kuwento ng ibang tao. Ang karanasan ng magsasaka ay maaaring maging karanasan ng isang pamilya; ang paghihirap ng mangingisda ay maaaring maging repleksiyon ng suliranin ng isang pamayanan; ang pakikipagsapalaran ng manggagawa sa lungsod ay maaaring maging salaysay ng isang pamilyang naghahanap ng mas magandang buhay; at ang tunggalian ng tradisyon at modernidad ay maaaring maging karanasan ng isang kabataang nagsisikap na pagsabayin ang sariling kultura at makabagong pamumuhay. Dahil dito, ang musika ay nagiging tulay sa pagitan ng tekstong musikal at aktuwal na karanasan.

Sa pangkalahatan, ipinakikita ng mga natuklasan na ang mga piling awitin ni Max Surban ay hindi lamang produkto ng sining o libangan kundi makabuluhang kasangkapan sa pag-unawa sa kamalayang panlipunan at pangkulturang Sebvano. Nagiging daluyan ang mga ito ng kolektibong tinig ng masa sa pagsasalaysay ng mga karanasan sa kahirapan, paggawa, pakikibaka, pag-asa, paniniwala, at pagbabago. Sa pamamagitan ng katatawanan, satira, at mga karaniwang tagpo sa buhay, naihanap ng mga awitin ang mga karanasang maaaring makilala at maiugnay ng mga tagapakinig sa kanilang sariling pamumuhay. Sinusuportahan ito ng pag-aaral nina Nacorda at Mandado (2023), Sipat-suri-lapat sa pagdalumat sa mga Sebvano novelty songs, na nagsuri sa mga piling awitin ni Surban, kabilang ang Albularyong Buta at Mr. Kodaker. Natuklasan nila na inilalarawan sa mga awitin ang mga aspekto ng kulturang Bisaya, gaya ng panliligaw, paniniwala sa mga tradisyunal na manggagamot, pangingisda, sabong, at pagpapahalaga sa pagiging mapagpatuloy. Napansin din nila ang paggamit ng katatawanan, sarkasmo, at malikhaing wika sa paghahatid ng mga mensahe.

Kaayon nito, natuklasan ni Cabridas (2024) sa kaniyang pagsusuring pangnilalaman sa labinlimang awitin ni Surban na ang mga ito ay nagtatampok ng mga paniniwala, kaugalian, tradisyon, pagdiriwang, pagpapahalaga, at kasaysayan. Ipinakikita ng mga pag-aaral na ito na ang mga awitin ay maaaring suriin bilang mga tekstong kultural na nagtataglay ng mga bakas ng kolektibong karanasan at pagpapahalaga ng pamayanan. Sa mas malawak na pananaw, ipinaliwanag ni Danaher (2010) na mahalaga ang musika sa paghubog ng kolektibong identidad, emosyon, pagkakaisa, at kulturang panlipunan. Ipinahihiwatig nito na ang musika ay hindi lamang personal na karanasan o indibidwal na pagpapahayag; maaari rin itong maging daluyan ng mga ideya at karanasang nag-uugnay sa mga kasapi ng isang pamayanan. Kaugnay nito, kinikilala ng United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO, n.d.) ang mga anyo ng pamanang di-nahahawakan bilang mga gawaing pangkultura na naipapasa sa iba't ibang salinlahi, nagbabago kasabay ng kapaligiran, at nagbibigay ng pagkakakilanlan at pagpapatuloy sa mga pamayanan. Sa ganitong pagtingin, maaaring ituring ang mga piling awitin ni Surban bilang mga buhay na tekstong panlipunan at pangkultura. Hindi lamang nila inilalarawan ang mga karanasan ng nakaraan; nag-aalok din sila ng mga pagkakataong muling suriin ang mga suliranin, pagpapahalaga, at pagbabagong patuloy na nararanasan ng mga Sebvano sa kasalukuyan. Ang kanilang kabuluhan ay nakasalalay hindi lamang sa pagiging popular o nakaaaliw, kundi sa kakayahan nilang magpanatili at magpahayag ng mga lokal na pananaw, karanasan, at kaalamang pangkultura.

Samakatuwid, ang simbolismo at realismo sa mga awitin ay nagiging magkaugnay na paraan ng pag-unawa sa lipunang Sebvano: ang realismo ang naglalantad sa mga karanasang panlipunan, samantalang ang simbolismo ay nagbibigay ng mas malalim na kahulugan sa mga bagay, lugar, hanapbuhay, paniniwala, at gawaing inilalarawan sa mga liriko. Sa pamamagitan ng ganitong pagbasa, naipakikita na ang mga awitin ay maaaring magsilbing batis ng kaalamang pangkultura at panlipunan, bagama't ang kanilang mga representasyon ay dapat unawain bilang masining na paglalarawan at hindi awtomatikong ganap na representasyon ng karanasan ng lahat ng Sebvano. Sa pangkalahatan, ipinakikita ng pag-aaral ang potensiyal ng mga awitin ni Max Surban sa pagpapalalim ng pag-unawa sa sagisag at pananagisag bilang mga paraan ng pagpapahayag at nagbibigay-kahulugan sa kulturang Sebvano. Gayunman, kailangan pa ng karagdagang pananaliksik upang mataya ang bisa ng mga ito sa aktuwal na pagtuturo at pagkatuto.

3.2 Tema ng mga Isyung Panlipunan

Ipinapahayag sa pagsusuri ng talahanayan na ito ang mga tema na naglalantad ng mga isyung panlipunan sa konteksto ng lipunang Sebvano na siyang matutunghayan sa mga piling awitin. Sinabi nga nina Olarte atbp. na ang musika o awitin at karanasan ay palaging magkakaugnay. Dagdag pa, tangan nito ang mahalaga at tiyak na papel sa pagsasalamin ng tunggalian at kultura ng lipunan. Ipinapahayag nito ang damdamin, ibinubunyag ang mga suliraning nararanasan ng mga tao, at humihimok sa mamamayan tungo sa sama-samang pagkilos (2). Ang pagsusuri sa mga temang ito ay naglalantad ng mga isyu na kung saan nasasalamin sa mga pangyayari sa lipunan partikular sa mga lipunang Sebvano at nakakaapekto sa kanilang pamumuhay.

Talahanayan 2

Mga Tema ng mga Isyung Panlipunan

Mga Awitin	Tema	Linya
Kinabuhing Bukidnon	Kakulangan ng Oportunidad sa Pormal na Sektor	Manguha lang ug bagakay (Linya 6)
Payag Luyo sa Bungtod	Kakulangan ng Oportunidad sa Pormal na Sektor	Pabaylo-a'g humay, Pabaylo-a'g buwad nga law-law (Linya 23–24)
Kodaker	Urbanisasyon at Migrasyon	Nipuyo ako's sa siyudad, Kapobre hinuun misamot (Linya 6–7)
Sa Syudad ug Bukid	Hindi Pantay na Kaunlaran	Didto siyudad ilang suga arang hayaga, 'electrik-fon' ilang tawgon (Linya 3)
Sa Syudad ug Bukid	Hindi Pantay na Kaunlaran	Ning baryo nga labing mamingaw, magsakay-sakay sa kabaw (Linya 18)
Karnabal na Pista	Kakulangan ng Oportunidad sa Pormal na Sektor	Mi-apply ko didto, bisan nalang ug boy (Linya 4–5)
Kaming mga Mangingisda	Kakulangan ng Proteksyon at Seguridad sa Trabaho	Lawod among latason-latason, unos, ulan among antuson (Linya 33–34)
Vendor's Boogie	Alternatibong Pagkakakitaan	May vendors sa kadalanan, sa bangketa ug pantalan (Linya 3–4)
Barkong Karaan	Kakulangan sa Serbisyon Pampubliko	Barkong gepasahero, Sigeg ka aberya, Kay karaan kaayo (Linya 1–4)
Albularyong Buta	Paniniwala sa Tradisyunal na Panggagamot at Potensyal na Panganib Nito	Tanang sakit iyang tambalan, Bisin pa ug ma-engkanto (Linya 5–6)
Albularyong Buta	Paniniwala sa Tradisyunal na Panggagamot at Potensyal na Panganib Nito	Apan paglingkod siya nahiulpot, Laing hubag mitubo sa iyang lubot (Linya 27–28)
Unang Pagtan-Aw sa Sine	Kakulangan sa Kaalaman sa Midya at Teknolohiya	Ako na-ignorante kay unsingalan ba katto, Mangitngit man bisa'g udto (Linya 2–3)
Unang Pagtan-Aw sa Sine	Kakulangan sa Kaalaman sa Midya at Teknolohiya	Nahadlok ko nga ma-igo mikober ko's lingkuranan (Linya 11)

Inilalahad sa Talahanayan 1, natuklasan sa mga piling awitin ni Max Surban, na ang kaniyang mga likha ay hindi lamang simpleng salamin ng karanasang personal o lokal, kundi isang panlipunang dokumento na naglalarawan ng kalagayan, kamalayan, at kulturang Sebvano sa harap ng patuloy na pag-unlad at hindi pagkakapantay-pantay sa lipunan. Ang bawat awitin ay nagsisilbing boses ng mga karaniwang mamamayang magsasaka, mangingisda, manggagawa, at maralitang tagalungsod na kadalasang hindi naririnig sa diskursong pambansa. Sa pamamagitan ng mga awitin, nailahad ni Surban ang mga temang panlipunan tulad ng kahirapan, kakulangan ng oportunidad, migrasyon, urbanisasyon, hindi pantay na kaunlaran, kakulangan ng serbisyon pampubliko, at ang pananatili ng mga tradisyunal na paniniwala sa gitna ng modernisasyon.

Ang temang kahirapan ang isa sa mga pangunahing motibong umuugma sa mga piling awitin ni Max Surban. Sa Kinabuhing Bukidnon at Payag Luyo sa Bungtod, inilalarawan sa interpretasyon ng mga liriko ang kawalan ng katiyakan sa kabuhayan, kakulangan ng ani, at paghihirap ng mga magsasakang umaasa sa limitadong pinagkukunan ng kita. Ipinakikita ng mga awitin na ang kahirapan ay hindi lamang maipapaliwanag bilang bunga ng katamaran o kakulangan sa pagsisikap ng isang indibidwal. Maaari rin itong unawain bilang bunga ng mga estruktural na suliranin, gaya ng hindi pantay na akses sa lupa, puhunan, kagamitang pangproduksiyon, at mga oportunidad sa pamilihan.

May batayang empirikal ang ganitong pagbasa. Ayon sa Philippine Statistics Authority (PSA, 2025), noong 2023, umabot sa 27.0% ang poverty incidence sa mga magsasaka at 27.4% sa mga mangingisda. Ipinakikita ng mga bilang na ito na nananatiling mabigat na suliranin ang kahirapan sa mga sektor na mahalaga sa produksiyon ng pagkain at pagpapanatili ng kabuhayan sa kanayunan. Dagdag pa rito, iniulat ng World Bank (2021) na ang mababang kita ng mga sambahayang umaasa sa pagsasaka at pangangisda ay may kaugnayan sa kakulangan ng mga kagamitang pangproduksiyon, limitadong akses sa pautang, at mahinang akses sa pamilihan. Ipinahihiwatig ng mga natuklasang ito na kahit masipag ang mga manggagawa sa kanayunan, maaaring manatiling limitado ang kanilang pag-angat sa buhay kung hindi sapat ang mga yamang pangkabuhayan at oportunidad na kanilang napakikinabangan.

Kaugnay nito, naitala ng PSA (2025) na 21.8% lamang ng tinatayang 19.68 milyong indibidwal na kabilang sa populasyong agrikultural ang nag-ulat na nagmamay-ari o may ligtas na karapatan sa lupang agrikultural. Bagama't hindi direktang katumbas ng kawalan ng lupa ang datos na ito, ipinakikita nito ang kahalagahan ng pagsusuri sa akses at seguridad sa pagmamay-ari o paggamit ng lupa bilang bahagi ng pag-unawa sa kalagayan ng mga magsasaka. Sa ganitong konteksto, maaaring basahin ang bukid sa mga awitin ni Surban bilang higit pa sa lugar ng pagtatrabaho: maaari rin itong maging sagisag ng pagsisikap, limitadong oportunidad, at pakikibaka para sa pang-araw-araw na pangangailangan.

Sa teoretikal na antas, maiuugnay ang ganitong pagsusuri sa pananaw nina Kellner at Share (2005) sa critical media literacy. Binibigyang-diin nila ang pangangailangang suriin ang mga tekstong pangmidya at pangkultura hindi lamang batay sa nilalaman ng mga ito, kundi pati sa mga ideolohiya, pagpapahalaga, at ugnayan ng kapangyarihang maaaring nakapaloob sa kanilang representasyon. Sa paglalapat nito sa mga awitin ni Surban, nagiging mahalagang tanong kung paano inilalarawan ang mahihirap na manggagawa, anong mga kondisyong panlipunan ang nakaaapekto sa kanilang buhay, at kung paano ipinahihiwatig ng mga liriko ang ugnayan ng personal na pagsisikap at mga estruktural na suliranin.

Sa madaling sabi, ang mga awitin ay maaaring magsilbing daluyan ng kritikal na pag-unawa sa kahirapan sa kanayunan. Sa halip na ilarawan lamang ang paghihirap bilang personal na kapalaran, maaaring ipakita ng mga ito ang mas malawak na kontekstong panlipunan na humuhubog sa karanasan ng mga magsasaka. Gayunman, ang ganitong interpretasyon ay dapat nakabatay sa aktuwal na mga linya at imaheng matatagpuan sa mga liriko, habang ginagamit ang mga estadistika at pag-aaral bilang kontekstuwal na patunay sa umiiral na mga suliraning pangkabuhayan. Kasunod nito, natuklasan na ang urbanisasyon at migrasyon ay mahalagang bahagi ng lipunang Sebwano. Sa mga awiting “*Kodaker*” at “*Sa Syudad ug Bukid*,” makikita ang pagnanais ng mga taga-probinsiya na makamit ang pag-unlad sa siyudad, subalit kadalasan ay nauuwi ito sa pagkadismaya at panibagong anyo ng kahirapan. Ipinakita ni Awi na ang migrasyon ng mga Sebwano sa Metro Manila ay dulot ng pag-asa sa mas mataas na kita, ngunit karaniwang nauuwi sa pagharap sa mababang sahod at impormal na trabaho (“Urban–Urban Migration”). Samantala, ayon kina Chua et al., patuloy ang lumalaking agwat ng kita at oportunidad sa pagitan ng rural at urban na lugar, na nagdudulot ng hindi pantay na pag-unlad sa bansa (“Urban-Rural Income and Wage Gaps in the Philippines”).

Naitala rin sa mga awitin ang kakulangan ng proteksiyon at seguridad sa trabaho. Sa Karnabal na Pista, Vendor’s Boogie, at Kaming mga Mangingisda, maaaring suriin ang mga karanasan ng mga manggagawang umaasa sa impormal at pabagu-bagong pagkakakitaan. Sa ganitong pagbasa, inilalantad ng mga awitin ang kawalang-katiyakan ng hanapbuhay ng mga maralitang manggagawa, na bagama’t nagsisikap na kumita, ay maaaring manatiling bulnerable sa mababang kita, kakulangan ng benepisyo, at kawalan ng matatag na oportunidad.

May batayan sa literatura ang ganitong interpretasyon. Ayon kay Yu (2004), sa ulat ng International Labour Organization (ILO), ang impormal na paggawa sa Pilipinas ay may kaugnayan sa mga suliranin sa kondisyon ng trabaho, akses sa mga produktibong yaman, pautang, at sistemang panlipunang panseguridad. Kabilang sa mga karaniwang halimbawa nito ang pagtitinda sa lansangan at pagpapatakbo ng maliliit na tindahan bilang paraan ng

pagtugon sa pang-araw-araw na pangangailangan. Ipinakikita ng pag-aaral na ang impormal na kabuhayan ay hindi lamang bunga ng indibidwal na pagpili, kundi may kaugnayan din sa limitadong oportunidad sa pormal na ekonomiya.

Kaugnay nito, binibigyang-diin ng ILO (n.d.) na nananatiling hamon sa Pilipinas ang pagpapalawak ng saklaw ng social security, lalo na para sa mga manggagawang hindi regular na kabilang sa pormal na sektor. Kapag hindi sapat ang proteksiyong panlipunan, higit na nanganganib ang mga manggagawa at kanilang pamilya kapag nagkasakit, nawalan ng kita, o nakaranas ng iba pang hindi inaasahang pangyayari. Pinagtitiyay rin ng OECD Economic Surveys: Philippines 2026 na malaking bahagi ng mga manggagawa sa bansa ang nasa impormal na sektor at hindi ganap na nasasaklaw ng mga proteksiyon sa paggawa, pensiyon, at iba pang benepisyo. Gayunman, hindi lamang kahinaan at paghihirap ang maaaring makita sa mga awitin. Mahalaga ring bigyang-pansin ang katatagan at kakayahang umangkop ng mga Sebwano sa harap ng limitadong oportunidad. Ang patuloy na pagtatrabaho, paghahanap ng alternatibong pagkakakitaan, at pag-angkop sa nagbabagong kalagayan ay maaaring basahin bilang mga pagpapakita ng resilience o katatagang panlipunan at pangkabuhayan. Sa ganitong pananaw, ang mga manggagawa ay hindi lamang inilalarawan bilang mga biktima ng kahirapan; kinikilala rin ang kanilang pagkilos at pagsisikap upang mapanatili ang kabuhayan ng pamilya.

Samakatuwid, ang mga awitin ni Surban ay maaaring unawain bilang mga tekstong naglalantad sa dalawang magkaugnay na realidad: una, ang mga estruktural na limitasyong humahadlang sa pagkakaroon ng matatag at marangal na trabaho; at ikalawa, ang kakayahan ng mga karaniwang mamamayan na magpatuloy at humanap ng paraan upang mabuhay sa kabila ng mga limitasyong ito. Ang ganitong interpretasyon ay dapat iugnay sa mga tiyak na linya ng bawat awitin upang maipakita kung paano inilalarawan sa mga liriko ang kawalang-katiyakan sa trabaho at ang katatagan ng mga manggagawa.

Sa aspekto ng serbisyong pampubliko at tradisyunal na paniniwala, inilalarawan sa Albularyong Buta ang papel ng albularyo sa pag-unawa at pagtugon sa mga pangangailangang pangkalusugan ng pamayanan. Maaaring basahin ang tauhan ng albularyo bilang sagisag ng katutubong kaalamang panggamot at ng paniniwalang patuloy na umiiral sa kabila ng pag-unlad ng makabagong medisina. Sa pag-aaral nina Berdon et al. (2016), na pinamagatang Unveiling Cebuano Traditional Healing Practices, naitala ang iba't ibang gawaing panambal sa mga pamayanang nasa kabundukan ng Cebu, kabilang ang paggamit ng halamang-gamot, hilot, orasyon, at iba pang ritwal. Ipinaliwanag din sa pag-aaral na ang mga kasanayang ito ay maaaring matutuhan sa pamamagitan ng pagmamasid, pagsasanay, at pagpapasa ng kaalaman sa loob ng pamilya. Ipinakikita ng mga natuklasang ito na ang tradisyunal na panggamot ay hindi lamang paraan ng pagtugon sa karamdaman kundi bahagi rin ng kaalamang pangkultura at identidad ng ilang pamayanang Sebwano.

Sinusuportahan din ito nina Del Fierro at Nolasco (2013), na nagsuri sa mga halamang-gamot at paraan ng paghahanda at paggamit ng mga ito ng walong mananambal sa apat na bayan sa timog-kanlurang Cebu. Naitala nila ang mga halamang ginagamit sa karaniwang karamdaman at ang mga lokal na kaalamang kaugnay ng panggamot. Gayunman, ang pagkakaroon ng tradisyunal na gamit ng isang halaman ay hindi awtomatikong nangangahulugang napatunayan na ang bisa at kaligtasan nito sa lahat ng kondisyon. Dahil dito, mahalagang ihiwalay ang kahalagang pangkultura ng isang gawi sa siyentipikong pagsusuri sa pagiging mabisa at ligtas nito.

May kaugnayan din sa pagpapatuloy ng mga gawaing ito ang akses sa serbisyong pangkalusugan. Sa pag-aaral nina Serafica et al. (2025), tinalakay ang mga hadlang sa pagkuha ng serbisyong pangkalusugan sa mga pamayanang Pilipinong kulang sa serbisyong medikal. Ipinakikita ng kanilang pagsusuri na nakaaapekto sa mga desisyon sa pangangalagang pangkalusugan ang lokasyon, kalagayang panlipunan, kultura, at pagkakaroon ng pasilidad. May mga pamilyang gumagamit ng tradisyunal na panggamot kasabay ng serbisyong mula sa mga klinika, bagama't nangangailangan ng pag-iingat ang pagsasabay ng mga halamang-gamot at iniresetang gamot kung hindi nasusuri ang posibleng interaksyon ng mga ito.

Sa ganitong konteksto, maaaring unawain ang Albularyong Buta bilang representasyon ng pananatili ng paniniwala sa albularyo sa ilang pamayanan. Gayunman, hindi sapat ang isang awitin upang patunayang lahat ng

Sebwano ay naniniwala sa tradisyunal na panggagamot o na ang kawalan ng akses sa modernong serbisyong medikal ang tanging dahilan ng paglapit sa albularyo. Mas angkop na sabihing inilalarawan ng awitin ang isang paniniwala at gawaing may kaugnayan sa ilang karanasang pangkultura at panlipunan.

Bukod sa usapin ng panggagamot, mahalagang suriin ang ipinahihiwatig ng awitin hinggil sa pangangalaga sa katawan at dignidad ng pasyente. Kung may mga bahagi ng liriko na nagpapahiwatig ng paglabag sa personal na hangganan, lalo na sa pribadong bahagi ng katawan ng kababaihan, maaari itong basahin bilang kritikal na komentaryo sa panganib ng pang-aabuso sa ilalim ng pagkukunwari ng panggagamot. Gayunman, kailangang ibatay ang interpretasyong ito sa tiyak na linya o tagpo sa awitin at huwag ituring na patunay na karaniwang nang-aabuso ang mga albularyo. Binibigyang-diin ng World Health Organization (WHO, n.d.) na nakasalalay ang kaligtasan sa pangangalagang pangkalusugan sa kakayahan ng tagapagbigay ng serbisyo, maayos na komunikasyon, kalidad ng mga ginagamit na produkto, at sapat na regulasyon. Sa anumang uri ng panggagamot, mahalaga ang paggalang sa pasyente, malinaw na pagpapaliwanag sa gagawing pamamaraan, at pagkuha ng malaya at may-kaalamang pahintulot. Ibig sabihin, hindi dapat ipagpalagay na ang paghingi ng tulong sa isang albularyo ay nangangahulugan ng pagsuko ng karapatan ng pasyente sa kaligtasan, dignidad, at sariling pagpapasya.

Ang Albularyong Buta ay maaaring suriin bilang awiting nagtatampok sa ugnayan ng katutubong kaalaman, paniniwala, serbisyong pangkalusugan, at kapangyarihan sa pagitan ng tagapagpagaling at pasyente. Ang simbolismo ng albularyo ay maaaring maglaman ng dalawang magkaibang dimensiyon: sa isang banda, siya ay kinatawan ng tradisyong naipapasa sa mga salinlahi; sa kabilang banda, ang awitin ay maaaring magbukas ng kritikal na pagtalakay sa pangangailangan ng siyentipikong kaalaman, pananagutan, pahintulot, at proteksiyon laban sa pang-aabuso. Sa ganitong pagbasa, naipakikita ang kahalagahan ng tradisyon nang hindi isinasantabi ang karapatan at kaligtasan ng mga taong naghahanap ng lunas. Bukod sa mga aspektong sosyo-ekonomiko, ipinakita rin ni Surban ang pagbabago ng kamalayan sa pamamagitan ng midya at teknolohiya. Sa “*Unang Pagtan-Aw sa Sine*,” inilarawan ang unang karanasan ng mga tao sa panonood ng sine, isang simbolo ng modernisasyon at pagpasok ng banyagang impluwensya. Ayon kina Kellner at Share, ang media ay may kapangyarihang baguhin ang pananaw at paniniwala ng mga tao, kaya’t mahalagang suriin ito sa konteksto ng critical media literacy upang maiwasan ang manipulasyon ng kamalayan. Ang awiting ito ay nagpapakita ng simbolismo ng sine sa unang panahon. Ang simbolismo ng isang manonood na walang kamuwang-muwang sa kung ano ang makikita sa sinehan. Ang awiting ito ay isang paalala sa lahat na ang pelikula sa sinehan ay hindi totoo at pawang kathang-isip lamang.

Sa kabuuan, natuklasan sa pagsusuring ito na ang mga awitin ni Max Surban ay sumasalamin sa kabuuang katotohanang panlipunan ng mga Sebwano, isang lipunang patuloy na nakikibaka sa pagitan ng tradisyon at modernidad, ng pag-asa at kawalan, ng rural at urban, at ng kahirapan at pag-asa. Ang mga awitin ay hindi lamang sining ng musika kundi daluyan ng sosyolohikal at kultural na repleksyon ng sambayanang Pilipino. Ang ganitong uri ng panitikan ay nagbibigay-daan sa mas malalim na pag-unawa sa ugnayan ng wika, kultura, at lipunan, at nagsisilbing panawagan tungo sa mas makatao, makatarungan, at inklusibong pag-unlad. Ipinakikita ng pag-aaral ang potensiyal ng mga awitin ni Max Surban bilang daluyan ng pagsusuri sa mga isyung panlipunan at pag-unawa sa realidad ng buhay ng mga Sebwano. Gayunman, kailangan pa ng karagdagang pananaliksik upang mataya ang bisa ng mga ito sa aktuwal na pagtuturo at pagkatuto.

3.3 Pagsasalamain sa Katotohanan

Sa talahanayan na ito inilahad ang mga sinasalamain na katotohan ng mga napiling awitin. Ang mga sinsalamain na katotohanan na ito reyalistiko sa konteksto ng lipunang Sebwano, sa lente ng teoryang reyalismo nailantad ang mga reyalistikong pamumuhay ng mga Sebwano mula sa nalirip na mga katotohanan sa mga awitin. Ayon kay Battad, na nabanggit sa pag-aaral ni Battad (2014), ang teoryang realismo ay tumatalakay sa katotohanan sa lipunan. Dagdag pa niya, karaniwan nitong pinapaksa ang kalagayan na nangyayari sa lipunan tulad ng korapsyon, katiwalian, kahirapan at diskriminasyon. Madalas din itong nakapokus sa lipunan at gobyerno (69). Inilalantad sa lente ng teoryang reyalismo ang iba’t ibang reyalistikong sitwasyon na nararanasan ng mga

mamamayan sa lipunang ginagalawan.

Talahanayan 3

Pagsasalaming Katotohanan sa Buhay ng mga Sebwano

Mga Awitin	Tema	Linya
Kinabuhing Bukidnon	Kakulangan ng Oportunidad sa Pormal na Sektor	Manguha lang ug bagakay (Linya 6)
Payag Luyo sa Bungtod	Kakulangan ng Oportunidad sa Pormal na Sektor	Pabaylo-a'g humay, Pabaylo-a'g buwad nga law-law (Linya 23–24)
Kodaker	Urbanisasyon at Migrasyon	Nipuyo ako's sa siyudad, Kapobre hinuun misamot (Linya 6–7)
Sa Syudad ug Bukid	Hindi Pantay na Kaunlaran	Didto siyudad ilang suga arang hayaga, 'elektrik-fon' ilang tawgon (Linya 3)
Sa Syudad ug Bukid	Hindi Pantay na Kaunlaran	Ning baryo nga labing mamingaw, magsakay-sakay sa kabaw (Linya 18)
Karnabal na Pista	Kakulangan ng Oportunidad sa Pormal na Sektor	Mi-apply ko didto, bisan nalang ug boy (Linya 4–5)
Kaming mga Mangingisda	Kakulangan ng Proteksyon at Seguridad sa Trabaho	Lawod among latason-latason, unos, ulan among antuson (Linya 33–34)
Vendor's Boogie	Alternatibong Pagkakakitaan	May vendors sa kadalanan, sa bangketa ug pantalan (Linya 3–4)
Barkong Karaan	Kakulangan sa Serbisyon	Barkong gepasahero, Sigeg ka aberya, Kay karaan kaayo (Linya 1–4)
Albularyong Buta	Paniniwala sa Tradisyunal na Pangagamot at Potensyal na Panganib Nito	Tanang sakit iyang tambalan, Bisang pa ug ma-engkanto (Linya 5–6)
Albularyong Buta	Paniniwala sa Tradisyunal na Pangagamot at Potensyal na Panganib Nito	Apan paglingkod siya nahiulpot, Laing hubag mitubo sa iyang lubot (Linya 27–28)
Unang Pagtan-Aw sa Sine	Kakulangan sa Kaalaman sa Midya at Teknolohiya	Ako na-ignorante kay unsingalan ba kadto, Mangitngit man bisa'g udto (Linya 2–3)
Unang Pagtan-Aw sa Sine	Kakulangan sa Kaalaman sa Midya at Teknolohiya	Nahadlok ko nga ma-igo mikober ko's lingkuranan (Linya 11)

Makikita sa Talahanayan 3, na ang mga piling awitin ni Max Surban ay nagsisilbing makabuluhang salamin ng lipunang Sebwano, na nagpapakita ng tunay na kalagayan ng mga mamamayan sa iba't ibang antas ng kanilang pamumuhay. Sa pamamagitan ng malikhaing liriko, naipapahayag ng mga awitin ang mga karanasan, pangarap, at pakikibaka ng karaniwang tao sa harap ng kahirapan, kakulangan, at patuloy na pagbabago ng lipunan. Ang mga natuklasan ay nagpapahiwatig na ang musika ni Surban ay hindi lamang likhang sining, kundi isang dokumentong panlipunan na naglalarawan ng reyalidad sa buhay ng mga Sebwano.

Ang mga awitin ay nagpapakita ng anim na namumukod na tema: (1) pangkaraniwang pamumuhay sa kanayunan, (2) karanasan sa paghahanapbuhay, (3) karanasan sa paglalakbay, (4) pamumuhay sa kalunsuran, (5) tradisyonal na pagpapagamot, at (6) pag-iilusyon. Ang mga temang ito ay bumabalangkas sa kabuuang larawan ng lipunan, kung saan makikita ang malalim na ugnayan ng kultura, ekonomiya, at pananampalataya sa pang-araw-araw na karanasan. Sa ganitong pagtingin, ang mga awitin ay hindi lamang mga likhang musikal na naglalayong magbigay-aliw; nagsisilbi rin ang mga ito bilang tekstual na daluyan ng mga salaysay, paniniwala, suliranin, at pagpapahalagang umiiral sa lipunang Cebuano. Ayon kay Bernardete, ang reyalismo ay “ang tala ng buhay, ang totoo, ang tunay” (qtd. in Tadjibayev et al. 148), kaya't maaaring makita sa mga awitin ni Surban ang masining na paglalarawan ng katotohanan sa pamamagitan ng liriko, tauhan, tagpuan, at mga sitwasyong hango sa pang-araw-araw na buhay.

Sa paggamit ng teoryang reyalismo, na binigyang-diin ni Panare bilang “sukdulan ng katotohanan” (qtd. in Banao 69), higit na nagiging malinaw ang ugnayan ng sining at lipunan. Ang mga awitin ay nagiging paraan upang maipahayag ang karanasan ng mga mamamayan, na ayon kay Mandado, ay “paglalarawan ng mga bagay at tao sa lipunan na nag-uugnay ng kapwa, pagbabago, at pag-unlad” (24). Sa ganitong pananaw, ang musika ay hindi lamang anyo ng aliwan kundi daluyan din ng kamalayang panlipunan. Sa pamamagitan ng mga sitwasyon at karanasang inilalarawan sa mga liriko, naihahayag ang mga tensiyon sa pagitan ng pangangailangan at oportunidad,

tradisyon at pagbabago, gayundin ng personal na mithiin at mga limitasyong dulot ng kalagayang panlipunan.

Una, sa temang pangkaraniwang pamumuhay sa kanayunan, naipakikita ang ugnayan ng tao sa lupa, tahanan, kalikasan, at mga gawaing nakaugat sa pamayanang rural. Ang mga awiting gaya ng “Kinabuhing Bukidnon” at “Payag Luyo sa Bungtod” ay maaaring suriin batay sa paglalarawan ng pamumuhay sa bukid, payak na tirahan, at mga karanasang nagpapakita ng ugnayan ng tao sa kaniyang kapaligiran. Gayunman, hindi dapat ipakahulugan ang pagiging payak ng pamumuhay bilang awtomatikong tanda ng kahirapan; sa halip, kailangang tingnan kung paano inilalarawan ng liriko ang mga kondisyon, pagpapahalaga, at suliraning kinakaharap ng mga tauhan. Sa mas malawak na konteksto, mahalaga ang usapin ng pag-unlad sa kanayunan sapagkat ang limitadong oportunidad sa kabuhayan at mga serbisyong panlipunan ay maaaring makaapekto sa kakayahan ng mga pamayanan na mapabuti ang kanilang kalagayan. Kaugnay nito, binibigyang-diin sa mga talakay tungkol sa inklusibong pag-unlad ang pangangailangang isaalang-alang ang mga rehiyong nahaharap sa kakulangan ng oportunidad upang hindi maiwan ang mga ito sa pag-unlad ng lipunan (Rivera 106).

Ikalawa, sa temang karanasan sa paghahanapbuhay, lumilitaw ang pagsisikap ng mga manggagawa, manininda, at iba pang naghahanap ng paraan upang matugunan ang pangangailangan ng kanilang pamilya. Sa mga awiting gaya ng “Vendor’s Boogie” at “Kaming mga Mangingisda,” maaaring makita ang paghahanapbuhay bilang gawaing nangangailangan ng tiyaga, pisikal na paggawa, at pakikibagay sa pabago-bagong kalagayan ng ekonomiya. Ang ganitong representasyon ay maaaring iugnay sa kalagayan ng mga manggagawang nasa impormal na ekonomiya, na kadalasan ay may limitadong proteksiyong panlipunan at hindi palaging nakikinabang sa mga benepisyong karaniwang kaugnay ng pormal na trabaho. Sa pag-aaral tungkol sa impormal na paggawa sa Pilipinas, tinatalakay ang mga hamong kinakaharap ng mga manggagawa sa ganitong sektor, kabilang ang kawalan ng sapat na seguridad sa trabaho at kahinaan ng proteksiyong panlipunan (Yu). Kaugnay nito, inilalarawan nina Macusi et al. ang ilang uri ng kabuhayan bilang mahalagang sandigan ng mga taong may limitadong mapagpipiliang oportunidad (99). Sa gayon, ang mga awitin tungkol sa paghahanapbuhay ay maaaring basahin bilang representasyon ng pagpupunyagi at pag-asa, ngunit maaari ring magsiwalat ng mga estruktural na suliraning nagpapahirap sa pagkamit ng matatag na kabuhayan.

Ikatlo, sa temang karanasan sa paglalakbay, gaya ng maaaring suriin sa “Barkong Karaan” at “Sa Syudad ug Bukid,” nagiging mahalagang elemento ang paggalaw ng tao mula sa isang lugar tungo sa iba. Ang paglalakbay ay maaaring kumatawan sa paghahanap ng kabuhayan, pagnanais na magkaroon ng bagong karanasan, o pagharap sa pagkakaiba ng pamumuhay sa kanayunan at kalunsuran. Sa ganitong pagbasa, hindi lamang pisikal na paglipat ang maaaring katawanin ng paglalakbay; maaari rin itong sumagisag sa pagbabago ng pananaw, pagharap sa kawalang-katiyakan, at paghahanap ng mas mabuting kalagayan. Gayunman, kailangang ibatay ang ganitong interpretasyon sa mga tiyak na pahayag at sitwasyong makikita sa mga liriko upang maiwasan ang pagbibigay ng kahulugan hindi naman malinaw na sinusuportahan ng teksto.

Ikaapat, sa temang pamumuhay sa kalunsuran, maaaring ilantad ng mga awitin ang pagkakaiba ng mga karanasan sa lungsod at sa kanayunan. Ang kalunsuran ay maaaring katawanin bilang espasyo ng oportunidad, hanapbuhay, teknolohiya, at modernisasyon; subalit maaari rin itong maglantad ng kompetisyon, kawalan ng katiyakan, at mga suliraning kaakibat ng paghahanap ng ikabubuhay. Sa pagsusuri sa “Kodaker” at “Sa Syudad ug Bukid,” mahalagang tukuyin kung paano inilalarawan ang mga tauhan, gawain, at ugnayang panlipunan sa kapaligirang urban. Sa pamamagitan nito, masusuri kung ang lungsod ay inilalahad bilang lugar ng pag-asenso, bilang pinagmumulan ng mga bagong hamon, o bilang kapaligirang nagpapatingkad sa agwat ng mga oportunidad. Ang ganitong pagsusuri ay umaayon sa pananaw na ang reyalismo ay hindi lamang pagkopya sa panlabas na anyo ng buhay; mahalaga rin ang pagpapakita sa mga puwersang panlipunan at pang-ekonomiyang humuhubog sa karanasan ng tao.

Ikalima, sa temang tradisyonal na pagpapagamot, gaya ng makikita sa “Albularyong Buta,” lumilitaw ang ugnayan ng paniniwala, kaalamang katutubo, at pangangailangang pangkalusugan. Sa pag-aaral nina Berdon et al. (2016), naidokumento ang ilang tradisyonal na gawaing panggagamot sa mga pamayanang Cebuano, kabilang ang

paggamit ng halamang-gamot, hilot, orasyon, at mga ritwal. Kaugnay nito, tinalakay nina Del Fierro at Nolasco (2013) ang kaalamang etnomedisinal ng mga tradisyonal na manggagamot sa timog-kanlurang bahagi ng Cebu. Pinatutunayan ng mga pag-aaral na ito ang pag-iral ng mga tradisyonal na sistemang panggagamot sa ilang pamayanang Cebuano, bagaman hindi nito nangangahulugang pare-pareho ang paniniwala o praktika ng lahat ng Cebuano. Sa konteksto ng awitin, maaaring katawanin ng albularyo ang pagpapatuloy ng katutubong kaalaman at ang paghahanap ng lunas sa mga karamdaman. Gayunman, mahalagang pag-ibahin ang pagkilala sa kulturang tradisyonal at ang pagsusuri sa kaligtasan ng panggagamot. Ang anumang gawaing medikal ay dapat isaalang-alang ang kaligtasan, pahintulot, dignidad, at karapatan ng pasyente; hindi rin dapat ipagpalagay na ang isang awitin ay sapat na ebidensiya upang patunayang laganap ang pang-aabuso sa hanay ng mga tradisyonal na manggagamot.

Ikaanim, sa temang pag-iilusyon, maaaring suriin ang mga awitin batay sa agwat sa pagitan ng inaasam ng tauhan at ng aktuwal na kalagayang kaniyang nararanasan. Maaaring lumitaw dito ang mga pangarap, maling akala, pagnanais na makatakas sa suliranin, o pagbuo ng imahen ng isang buhay na hindi ganap na tumutugma sa realidad. Sa pananaw ng reyalismo, mahalagang siyasatin kung paano inilalantad ng ganitong agwat ang mga limitasyon, kahinaan, at kontradiksiyon sa karanasan ng tao. Hindi lamang nito ipinakikita ang personal na pag-iilusyon; maaari rin nitong ipahiwatig kung paano hinuhubog ng kalagayang panlipunan ang mga inaasam at pagpapasya ng mga indibidwal. Gayunman, kailangang tukuyin ang tiyak na mga pahayag sa liriko na sumusuporta sa ganitong interpretasyon upang maging matibay ang pagsusuri.

Sa kabuuan, ang anim na temang natukoy sa mga piling awitin ni Max Surban ay nagpapakita ng iba't ibang mukha ng karanasang panlipunan ay mula sa pang-araw-araw na pamumuhay sa kanayunan hanggang sa paghahanapbuhay, paglalakbay, urbanisasyon, tradisyonal na panggagamot, at pagharap sa mga ilusyon o inaasam sa buhay. Sa lente ng reyalismo, nagiging mahalaga ang mga awitin sapagkat inilalapit ng mga ito sa tagapakinig ang mga sitwasyon at suliraning maaaring nag-uugat sa aktuwal na kalagayan ng lipunan. Sa pamamagitan ng masusing pagbasa sa liriko at pag-uugnay nito sa mga kaugnay na pag-aaral, naipakikita na ang musika ay hindi lamang salamin ng indibidwal na karanasan kundi maaari ring maging lunan ng pag-unawa sa kultura, kabuhayan, paniniwala, at pagbabago sa lipunang Cebuano. Ang mga awitin ukol sa paglalakbay, tulad ng *Barkong Karaan*, ay sumasalamin sa karanasan ng mga mamamayan sa harap ng lumang sistema ng serbisyo publiko. Gaya ng binanggit ni Watanabe, ramdam ng bawat Pilipino “mula sa mas mataas na gastos ng pamumuhay hanggang sa kakulangan ng serbisyo publiko” (“Ang Epekto...”). Sa kabilang dako, ang *Sa Syudad ug Bukid* ay naglalarawan ng kontrast sa pagitan ng buhay sa lungsod at sa kabukiran, kung saan ang modernisasyon ay nagiging simbolo ng pag-unlad ngunit nagpapalalim din ng hindi pagkakapantay-pantay sa oportunidad. Tulad ng pahayag nina Conception at Acala, may malinaw na agwat sa oportunidad ng mayayaman at mahihirap (148), na siyang repleksyon ng sosyo-ekonomikong hindi pagkakapantay-pantay.

Ang Albularyong Buta ay nagsisiwalat ng kalagayang pangkalusugan ng mga Sebwano sa mga liblib na lugar, kung saan maaaring maging mahalagang takbuhan ang mga tradisyonal na manggagamot dahil sa mga limitasyon sa pag-access sa serbisyong pangkalusugan. Ayon kina Doorslaer et al. (as cited in Cerio, n.d., p. 39), ang kakulangan ng akses sa serbisyong pangkalusugan ay isa sa mga hadlang na nakaaapekto sa kapakanan at pag-unlad ng mga mahihirap. Sinusuportahan ito ng pag-aaral nina Serafica et al. (2025), na tumukoy sa mga suliraning kinakaharap ng mga pamayanang rural sa Pilipinas, kabilang ang kakulangan ng mga tauhang pangkalusugan, limitadong suplay ng abot-kayang gamot, at kakulangan sa edukasyong pangkalusugan. Samantala, dokumentado rin sa mga pag-aaral nina Berdon et al. (2016) at Del Fierro at Nolasco (2013) ang pagpapatuloy ng mga tradisyonal na gawaing panggagamot sa ilang pamayanang Cebuano, kabilang ang paggamit ng halamang-gamot at iba pang katutubong pamamaraan ng pagpapagaling. Ipinahihiwatig ng mga pag-aaral na ito na ang tradisyonal na panggagamot ay hindi lamang maaaring unawain bilang bunga ng paniniwala, kundi bilang bahagi rin ng kaalamang pangkultura at ng mga estratehiyang ginagamit ng ilang pamayanan sa pagtugon sa kanilang pangangailangang pangkalusugan. Gayunman, hindi nangangahulugang lahat ng Sebwano ay umaasa sa mga tradisyonal na manggagamot; mahalagang isaalang-alang ang pagkakaiba-iba ng paniniwala, karanasan, at akses sa serbisyong medikal.

Samantala, ang Unang Pagtan-Aw sa Sine ay maaaring suriin bilang representasyon ng pagkamangha, ilusyon, at limitadong pamilyaridad ng mga tauhan sa teknolohiyang biswal at sa karanasang dulot ng sine. Sa ganitong pagbasa, ang kanilang reaksiyon ay hindi lamang maaaring magpahiwatig ng kakulangan sa kaalaman, kundi maaari ring maglantad ng pagkakaiba-iba ng karanasan at oportunidad sa pagitan ng mga pamayanang may magkakaibang antas ng akses sa mga makabagong teknolohiya. Ayon kay Flor (as cited in Cerio, n.d., pp. 40–41), ang kakulangan ng impormasyon at akses sa teknolohiya ay maaaring maglimita sa mga oportunidad ng tao para sa pag-unlad. Kaugnay nito, binigyang-diin ng UNESCO at SEAMEO (2023) na hindi pantay ang akses sa digital na teknolohiya sa mga pamayanan sa Timog-Silangang Asya at na ang mga pagkakaibang ito ay maaaring magpalawak sa umiiral na agwat sa edukasyon. Sa konteksto ng Pilipinas, iniulat din ng World Bank (2025) na nananatiling hamon ang abot-kayang koneksiyon sa internet at ang hindi pantay na pag-access sa digital na imprastruktura. Bagaman nakatuon ang mga sangguniang ito sa mas malawak na usapin ng teknolohiya at digital na akses, nagbibigay ang mga ito ng kontekstong panlipunan upang maunawaan ang kahalagahan ng oportunidad sa pagkatuto at pagharap sa mga bagong karanasan. Sa kabuuan, ipinakikita ng dalawang awitin na ang mga karanasan sa kalusugan at teknolohiya ay hindi lamang personal na usapin; maaari rin itong maiugnay sa mga kondisyon ng pamayanan, pagkakaroon ng mga serbisyo, at pagkakapantay-pantay ng mga oportunidad.

Sa kabuuan, ipinakikita ng mga natuklasan na ang mga awitin ni Max Surban ay hindi lamang mga likhang musikal na naglalayong magbigay-aliw, kundi nagsisilbi ring makabuluhang komentaryong panlipunan na naglalarawan sa iba't ibang mukha ng karanasan ng mga Sebvano. Sa pamamagitan ng anim na temang natukoy gaya ng pangkaraniwang pamumuhay sa kanayunan, karanasan sa paghahanapbuhay, paglalakbay, pamumuhay sa kalunsuran, tradisyonal na pagpapagamot, at pag-iilusyon na naipakikita ng mga liriko ang ugnayan ng kultura, kabuhayan, paniniwala, at pagbabago sa lipunan. Ang mga karaniwang sitwasyon, tauhan, at karanasang inilalarawan sa mga awitin ay nagiging salamin ng mga kalagayang panlipunang humuhubog sa pang-araw-araw na buhay, kabilang ang mga hamon sa paghahanapbuhay, pagkakaiba ng mga oportunidad, pagpapatuloy ng mga tradisyonal na paniniwala, at pagharap sa mga bagong karanasan.

Sa lente ng teoryang reyalismo, nagkakaroon ng higit na malalim na kahulugan ang mga awitin sapagkat inilalantad ng mga ito ang mga karanasan at kontradiksiyong umiiral sa lipunan sa pamamagitan ng masining na paglalarawan ng mga tauhan, tagpuan, at pangyayari. Hindi lamang inilalarawan ng mga liriko ang panlabas na anyo ng realidad; maaari rin nilang pukawin ang kamalayan ng tagapakinig sa mga suliranin, pagpapahalaga, at pananaw na nakaugat sa kanilang kapaligiran. Sa ganitong paraan, nagiging daluyan ang musika ng kamalayang kultural at panlipunan, habang naipakikita ang pagkakakilanlang Cebuano sa pamamagitan ng wika, pagpapatawa, mga karanasang pangkomunidad, at mga pagpapahalagang nakapaloob sa mga awitin.

Samakatuwid, ipinakikita ng pag-aaral na ang mga awitin ni Max Surban ay maaaring ituring na mahalagang tekstong kultural na nagtataglay ng mga representasyon ng buhay at lipunang Cebuano. Sa pamamagitan ng pagsusuri sa mga liriko, higit na nauunawaan ang kakayahan ng musika na magdokumento ng karanasan, magpanatili ng mga pagpapahalagang kultural, at magbukas ng kritikal na pagtalakay sa mga umiiral na kalagayang panlipunan. Sa huli, pinagtitiyay ng pag-aaral ang pananaw na ang sining, sa ilalim ng lente ng reyalismo, ay hindi lamang sumasalamin sa realidad kundi nagbibigay rin ng pagkakataong suriin, unawain, at pagnilayan ang mga puwersang humuhubog sa buhay ng tao at sa lipunang kaniyang kinabibilangan. Maaaring ipagamit ng mga guro ang mga piling awitin ni Max Surban sa pagsusuri ng mga sagisag at ipinahihiwatig na kahulugan ng mga liriko, pagtukoy sa mga isyung panlipunan, at paghahambing ng mga karanasang inilalarawan sa awitin sa realidad ng buhay. Para sa mga mag-aaral, maaaring isagawa ang interpretasyon ng mga piling saknong, pagsusuri sa mga temang panlipunan, at pagsulat ng replektibong sanaysay batay sa mga mensahe ng awitin. Para sa mga paaralan, maaaring maging batayan ang mga natuklasan sa pagbuo ng mga kagamitang pampagtuturo, tulad ng gabay sa pagsusuri ng liriko, mga tanong sa talakayan, at mga gawaing pagtataya na nakatuon sa pag-unawa sa wika, panitikan, at kulturang Sebvano. Sa ganitong paraan, nagiging kongkretong materyal ang mga awitin sa paglinang ng kritikal na pagbasa, interpretasyon, at kamalayang panlipunan at pangkultura ng mga mag-aaral.

Limitado ang pag-aaral na ito sa sampung awitin ni Max Surban na pinili sa pamamagitan ng purposive sampling, at pangunahing nakatuon sa pagsusuri ng mga liriko ng mga ito. Samakatuwid, ang mga natuklasan ay kumakatawan sa mga interpretasyon sa mga piling teksto at hindi sa kabuuan ng mga likhang musikal ni Surban o sa mga karanasan ng lahat ng pamayanang Sebwano. Ginagamit din ng pag-aaral ang Teoryang Reyalismo bilang pangunahing lente sa pagsusuri; kaya maaaring makabuo ng iba pang interpretasyon kung gagamit ng mga alternatibong pananaw, gaya ng sosyolingguwistika, pag-aaral pangkultura, at musikolohiya. Bukod dito, hindi direktang sinusuri ng pag-aaral ang pagtanggap ng mga tagapakinig sa mga awitin ni Surban o ang bisa ng mga ito bilang kagamitang pampagtuturo.

4. Konklusyon at Rekomendasyon

Sa kabuuan, ang mga piling awitin ni Max Surban ay nagsisilbing salamin ng tunay na kalagayan ng mga Sebwano at ng lipunang Pilipino sa pangkalahatan. Ipinakikita ng mga ito ang malalim na ugnayan ng sining at lipunan kung paanong ang musika ay nagiging mabisang kasangkapan sa pagpapahayag ng mga karanasan, damdamin, at adhikain ng karaniwang mamamayan. Sa paggamit ng teoryang reyalismo, napatunayan na ang mga awitin ay hindi lamang aliwan kundi makapangyarihang midyum ng kamalayan panlipunan na nagbubunyag ng mga isyung gaya ng kahirapan, migrasyon, at pagkakakilanlan. Higit pa rito, malinaw na ang ganitong anyo ng sining ay may makabuluhang ambag sa pagpapanatili ng kulturang Pilipino, sapagkat nagiging instrumento ito sa pagpapalaganap ng mga katotohanang panlipunan at pagpapalalim ng pag-unawa sa karanasan ng karaniwang tao. Samakatuwid, ang musika bilang panitikan ay nananatiling buhay, dinamiko, at may kapangyarihang magmulat at magpabago sa kamalayan ng sambayanan.

Iminumungkahi ng pag-aaral na higit pang palawakin ang pagsusuri sa mga awitin bilang daluyan ng panlipunang kamalayan at kulturang Pilipino. Mainam na isagawa ang mga pananaliksik na gumagamit ng interdisiplinaryong paglapit upang higit na maunawaan ang ugnayan ng sining, wika, at lipunan. Inirerekomenda rin na bigyang-pansin ng mga guro, mananaliksik, at tagapagtaguyod ng kultura ang paggamit ng mga katutubong awitin bilang mabisang midyum sa pagtuturo ng pagpapahalagang panlipunan at identidad kultural. Sa ganitong paraan, mapapanatili ang bisa ng musika bilang instrumento ng pagkamulat at pagbabago sa kamalayang Pilipino. Maaaring magsagawa ang mga susunod na pag-aaral ng mas malawak na pagsusuri sa mga awitin ni Max Surban at paghambingin ang kaniyang mga likha sa mga awitin ng iba pang kompositor at mang-aawit na Sebwano. Maaari ring gumamit ang mga mananaliksik ng mga karagdagang teoretikal na pananaw upang siyasatin ang paggamit ng wika, pagkakakilanlang kultural, kritisismong panlipunan, at pagpapahayag na musikal. Sa larangan ng edukasyon, maaaring tuklasin ng mga guro ang paggamit ng mga piling awiting Sebwano bilang karagdagang kagamitang panturo sa panitikan, wika, at kamalayang pangkultura. Higit pa rito, maaaring magsagawa ng mga pananaliksik na kinasasangkutan ng mga guro at mag-aaral upang mataya ang kaangkupan ng mga awiting ito bilang kagamitang pampagtuturo at ang mga kinalabasan ng pagkatuto mula sa paggamit ng mga ito.

AI Declaration Statement - ChatGPT (OpenAI) was used solely for language refinement, clarification of methodological procedures, and reference formatting. AI did not generate research data, conduct data analysis, or determine the study's findings and interpretations. All outputs were reviewed and edited by the author, who assumes full responsibility for the study's accuracy and integrity. No confidential or personally identifiable data were entered into the AI tool.

Authors Contributions Statement - The authors conceptualized the study, conducted the literature review, collected and analyzed the data, interpreted the findings, and prepared the manuscript. Both the authors reviewed and approved the final version and accepts responsibility for the integrity of the research.

5. Mga Sanggunian

Agbayani, R. F., Baticados, D. B., Qunitio, E. T., & Tormon-West, D. H. (2013). Resiliency of small-holder fishfarmers to climate change and market prices in selected communities in the Philippines. In M. G. Bondad-Reantaso & R. P. Subasinghe (Eds.), *Enhancing the contribution of small-scale aquaculture to food security, poverty alleviation and socioeconomic development* (FAO Fisheries and Aquaculture

- Proceedings No. 31, pp. 171–179). Food and Agriculture Organization of the United Nations. <http://hdl.handle.net/10862/2212>
- Awi, E. N. (2017). Urban–urban migration: Experiences of the Cebuano migrants in Metro Manila. *Luz y Saber*, 11(2). <https://www.ejournals.ph/article.php?id=12106>
- Berdon, Z. J. S., Ragosta, E. L., Inocian, R. B., Manalag, C. A., & Lozano, E. B. (2016). Unveiling Cebuano traditional healing practices. *Asia Pacific Journal of Multidisciplinary Research*, 4(1), 51–59. <https://www.apjmr.com/wp-content/uploads/2016/02/APJMR-2016.4.1.07.pdf>
- Cabridas, P. M. (2024). Pagsusuring pangnilalaman sa mga piling awitin ni Max Surban: Mungkahing gabay ng pagtuturo. *UB Advancing Filipino Research Journal*, 1(1), 14–27. <https://doi.org/10.15631/ubafjr.v1i1.195>
- Cerio, C. (2024). Ethnobotanical documentation of plants used as traditional therapies by Partido Albulario in the Philippines. *Interdisciplinary Research Review*, 19(1). <https://ph02.tci-thaijo.org/index.php/jtir/article/view/249147>
- Chua, K. K., Limkin, L., Nye, J., & Williamson, J. (2015). Urban-rural income and wage gaps in the Philippines: Measurement error, unequal endowments, or factor market failure? *Philippine Review of Economics*, 52(2), 1–21. <https://pre.econ.upd.edu.ph/index.php/pre/article/view/921>
- Danaher, W. F. (2010). Music and social movements. *Sociology Compass*, 4(9), 811–823. <https://doi.org/10.1111/j.1751-9020.2010.00310.x>
- Del Fierro, R. S., & Nolasco, F. A. (2013). An exploration of the ethno-medicinal practices among traditional healers in Southwest Cebu, Philippines. *ARNP Journal of Science and Technology*, 3(12), 1182–1188. https://www.ejournalofscience.org/archive/vol3no12/vol3no12_2.pdf
- Food and Agriculture Organization of the United Nations. (2007). Report of the national workshop on micro-enterprise development in coastal communities in the Philippines: Sharing of experiences and lessons learned. <https://www.fao.org/4/a1451e/a1451e00.htm>
- Food and Agriculture Organization of the United Nations. (2024, July 4). Cultivating resilience in a food-secure and climate-ready Philippines. <https://www.fao.org/philippines/news/detail/en/c/1697753/>
- Food and Agriculture Organization of the United Nations. (n.d.). The Republic of the Philippines. <https://www.fao.org/voluntary-guidelines-small-scale-fisheries/in-action/where-we-work/philippines/>
- International Labour Organization. (n.d.). Social security in the Philippines. <https://www.ilo.org/regions-and-countries/asia-and-pacific/philippines/social-security-philippines>
- Kellner, D., & Share, J. (2005). Toward critical media literacy: Core concepts, debates, organizations, and policy. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, 26(3), 369–386. <https://doi.org/10.1080/01596300500200169>
- Nacorda, R. F., & Mandado, J. O. (2023). Sipat-suri-lapat sa pagdalumat sa mga Sebwano novelty songs. *International Journal of Research Studies in Education*, 12(2), 39–52. <https://doi.org/10.5861/ijrse.2023.25>
- Negus, K., & Román Velázquez, P. (2002). Belonging and detachment: Musical experience and the limits of identity. *Poetics*, 30(1–2), 133–145. [https://doi.org/10.1016/S0304-422X\(02\)00003-7](https://doi.org/10.1016/S0304-422X(02)00003-7)
- Nibalvos, I. M. P. (2019). Lipunan at panitikan: Pag-uugat ng Kapilipinohan sa pagbubuo ng literaturang pambansa. *Malay*, 32(1), 99–114. <https://doi.org/10.59588/2243-7851.1103>
- Organisation for Economic Co-operation and Development. (2026). OECD economic surveys: Philippines 2026. https://www.oecd.org/en/publications/oecd-economic-surveys-philippines-2026_f0e0c581-en/full-report/strengthening-formal-employment-and-social-protection_9c646caa.html
- Philippine Statistics Authority. (2025a, January 2). 2022 Census of Agriculture and Fisheries: Agricultural population with ownership or secure rights over agricultural land (SDG 5a.1). <https://psa.gov.ph/content/2022-census-agriculture-and-fisheries-agricultural-population-ownership-or-secure-rights>
- Philippine Statistics Authority. (2025b, March 31). Poverty incidence declined from 2021 to 2023 in ten basic sectors. <https://psa.gov.ph/statistics/poverty/node/1684075985>
- Prasad, B. D. (2008). Content analysis: A method of social science research. In D. K. Lal Das & V. Bhaskaran

- (Eds.), *Research methods for social work* (pp. 173–193). Rawat Publications.
- Rica, R. L. V. (2015). Socio-economic considerations of the aquaculture industries in Cebu and Siquijor, Central Visayas, Philippines. *Tropical Technology Journal*, 19, Article 14. <https://doi.org/10.7603/s40934-015-0014-0>
- Serafica, R., Reyes, A. T., Cacciata, M. C., Kawi, J., Leyva, E. W. A., Sy, F. S., & Evangelista, L. S. (2025). Bridging the gap: Reducing health inequities in access to preventive health care services in rural communities in the Philippines. *Journal of Transcultural Nursing*, 36(1), 24–33. <https://doi.org/10.1177/10436596241271270>
- Shonkwiler, A. (2020). Realisms. *Oxford Research Encyclopedia of Literature*. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190201098.013.1086>
- The Freeman. (2019, April 10). Top 100 Cebuano personalities: Max Surban. *Philstar.com*. <https://www.philstar.com/the-freeman/cebu-entertainment/2019/04/10/1908892/top-100-cebuano-personalities-max-surban>
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. (n.d.-a). Performing arts (such as traditional music, dance and theatre). <https://ich.unesco.org/en/performing-arts-00054>
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. (n.d.-b). What is intangible cultural heritage? <https://ich.unesco.org/en/what-is-intangible-cultural-heritage-00003>
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, & Southeast Asian Ministers of Education Organization. (2023). *Global education monitoring report 2023, Southeast Asia: Technology in education: A tool on whose terms?* UNESCO. <https://www.unesco.org/gem-report/en/publication/2023-southeast-asia-report-technology-education>
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. (n.d.). Performing arts (such as traditional music, dance and theatre). <https://ich.unesco.org/en/performing-arts-00054>
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. (n.d.). What is intangible cultural heritage? <https://ich.unesco.org/en/what-is-intangible-cultural-heritage-00003>
- World Bank. (2021, March 31). Reducing poverty in rural areas: Increasing productivity and incomes of farmers and fisherfolk in the Philippines. <https://www.worldbank.org/en/projects-operations/results/2021/03/31/reducing-poverty-in-rural-areas>
- World Bank. (2023, May 31). New fisheries initiative will benefit over a million people in the Philippines. <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2023/05/31/new-fisheries-initiative-will-benefit-over-a-million-people-in-the-phi>
- World Bank. (2025, July 2). Unlocking the Philippines' digital transformation by increasing internet connectivity. <https://www.worldbank.org/en/results/2025/07/02/unlocking-the-philippines-digital-transformation-by-increasing-internet-connectivity>
- World Health Organization. (n.d.). Traditional medicine. <https://www.who.int/news-room/questions-and-answers/item/traditional-medicine>
- World Health Organization, Regional Office for South-East Asia. (2021). *Traditional medicine in the WHO South-East Asia Region: Review of progress 2014–2019*. <https://www.who.int/publications/i/item/9789290228295>
- Yu, S. O. (2004). The challenge of informal work in the Philippines (Working Paper No. 10). International Labour Organization, ILO Subregional Office for South-East Asia and the Pacific. <https://researchrepository.ilo.org/esploro/outputs/encyclopediaEntry/The-challenge-of-informal-work-in/995328533402676>